

ACC. N:R M. 15627: 1-15.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Atel Johansson, Flid*  
Härad: *Kind* Berättare: *olika personer; se uppst. bladens  
bakom!*  
Socken: *Ö. Trölunda* Berättarens yrke:  
Uppteckningsår: *1962* Född år *i*

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

*Åtgång, jubagång m. m. s. 1-5.*

*Engelskt eller skotskt inflytande på det  
svenska jordbrukets utveckling. s. 6-15.*

*LUF 31*

*" 45*

*16/3-62*

Å R S G Å N G . L U F . 3 I .

Efter vad jag själv förstår skulle jag antagligen lämna denna frågelistas obesvarad. Jag har ej kunnat få några upplysningar för så långt tillbaka i tiden, som detta måste vara fråga om. Att det även här på orten har förekommit "årsgång" torde dock vara ganska säkert. Detta tror också mina berättare eller de personer, som jag har frågat om detta. Varför både jag och de personer, som jag har frågat om "årsgång" tror att det förekommit här är, att det i äldre tid förekom sådant, som då kallades för årsgång. Det som då kallades för årsgång, var dock av helt annan karaktär, än vad som efterfrågas i frågelistan. Nu vet jag ej om folklivsarkivet har något intresse av att jag upptecknar det, som här i såväl äldre, som något senare tid har kallats för att gå "årsgången". Men eftersom jag ej kan besvara den "årsgång" som frågelistan avser som gälde för den som gick att kunna utforska det kommande årets händelser, tar jag mig friheten att uppteckna, vad som här och så har kallats för att gå årsgången, och som säkert har ärft namnet från den årsgång, som frågelistan avser.

Luf 31  
årsgång  
av stika  
"Slags-  
julagång"

Att gå "årsgången" har här på orten varit benämningen på vissa tilldragelser, mer än i ett fall. På en mindre skogsgård här, som heter Akarnehult, och med till gården hörande 4-5 torp, som samtliga, såväl gården, som torpen låg långt in skogen, och numera sedan en 25 år tillbaka är ödelagda, brukade man årligen gå en årsgång. Det var under våren eller försommaren innan man släppte djuren på skogsbetete. Den manliga befolkningen - kanske också kvinnor - från både gården och torpen samlades då för att gå ut i skogen där djuren skulle gå på betet. Man gick då och slog i träd och ropade och hojtade så högt man förmådde. Detta gjorde man för att skrämman vildjur varg och lo, bort från betesplatserna. Detta har berättaren Per Johanssons fader omtalat för honom. Han var född år 1843 på en gård ej så långt från Akarnehult. Han hade själv en gång hört en av de deltagande ropa och hojta. Detta hade varit ett av åren på 1850 talet. Detta kallades här på orten för att årsgången. Denna benämning behöver givetvis ej syfta på en årsgång av en annan art, den som frågelistan avser, den har givetvis kunnat fått sin benämning av, att det blott var en gång om året, som man gick denna skogsrund. En annan art av årsgång ligger då närmare till att tagit

namnet från den ursprungliga årsgången, den som jag anser att frågelistan avser. I äldre tid var det brukligt här på vissa platser inom ett vist område eller dylikt, att man besökte varandra en gång om året. Troligen skedde detta någon gång under jultiden. Det var då brukligt att hela familjen gick och hälsade på hos en annan familj. Denna familj skulle då vid ett annat tillfälle återgälda detta besök. På detta sätt gick man alltså tills man hade besökt alla de familjer, som var avsett. Man besökte alltså blott en familj, ej flera på en dag. Men i regel var det också så, att en familjemedlem stannade hemma för att sköta om nödvändiga sysslor. Om familjefadern stannat hemma t, e, x, gick han sedan ensam på sina besök. Han brukade då att gå till flera gårdar på en dag, och i regel hade han då fått för mycket, om ej mat, så i varje fall av dryck. Dessa besök har på orten kallats för att gå "årsgången". Denna art av årsgång har levat kvar i folkets minne. Jag minns själv från mina barn och uppväxtår, ja även senare, att uttrycket årsgång tillämpades på personer, som kom till en familj för att hälsa på eller i något ärende och ej var nycktra när de kom. Min moder, ja även far, använde sig av denna benämning om det kom

en person till vårt hem och ej var nykter. Om detta minns jag att mor kunde yttra sig som så. Om hon såg en person komma ~~XXX~~ och gå åt vårt hem, och det redan en bit på avstånd syntes att han ej var nykter, brukade hon att yttra sig. "Den har väl vart ute och gått årsgången" eller "Det ser då precis ut, som om den hade gått årsgången i dag". Detta uttryck om personer, som kom och gick till ett hem, utan kanske något särskilt ärende, och ej var nycktra när de kom, var ganska allmänt här på orten. Detta uttryck var givetvis en kvarleva från den tid, som jag förut uppteckna om de självbjudna påhälsningarna. Min berättare Per Johansson och även jag själv, har hört något om den "årsgång" som frågelistan avser. Men ingen av oss minns något bestämt om detta. Likadant är det med andra äldre personer, som jag tillfrågat, så något uppteckning om detta har jag ej kunnat göra. Benämningen "Attergång" "Adergång" torde ej ha förekommit här på orten, men däremot "Julagång". Två olika arter av "julagång" har förekommit här på orten. Men jag tror ej att dessa "julagångar" var en annan benämning på "årsgång". Den ena arten av dessa julagångar var att man på julafton brukade att gå till ett eller flera grannställen, detta skulle ske

efter mörkrets inbrott, när man räknade med att husets folk var församlade i ett rum. Man försökte då att smyga sig tyst och omärkligt till ett fönster för att kunna se in. Om folket då t, e, x, satt till bords för att äta, skulle man iaktaga dem noga. Om man då tycktes sig se att en eller flera av dem var huvudlösa, skulle den eller de personer, som så var, dö under året. (Nyktert sett på detta, måste väl den eller de personer, som såg en huvudlös person sitta till bords, själv vara, åtminstone lindrigt nykter)

Den andra arten av julagång var okynnesmässigt betonad. Det var i regel ungdom och yngre personer, som företoga denna. Då kunde man gå till en gård eller flera och göra som uttrycket här på <sup>orden</sup> lydde-en massa spektakel. Det var alltid ej så angenämt för en gårdsägare att få besök av dessa "julagångare". Det inträffade rätt ofta att det var rent brottsliga gärningar de utförde. Men något rättsligt efterspel, har jag dock ej hört omtalas att det blev. Jag vill minnas att jag i samband med andra uppteckningar har omnämnt de gärningar, som var de mest sedvanliga att utföra vid denna "julagång". Ofta var denna julagång föremål för hämdeakt mot någon ovän eller någon person, som man ville hämnas mot, för lidna oförrätter.

ENGELSKT ELLER SKOTSKT INFLYTANDE PÅ DET SVENSKA JORDBRUKETS  
UTVECKLING. L.U.F. 45.

Någon eller några personer, som känner till någon engelska eller från engelskan översatt litteratur om lantushållningen i äldre tid, har jag ej lyckats att få kontakt med. Jag tror ej att detta har förekommit här. Om det förekom, torde det i så fall ha varit ganska sparsamt, och koncentrerat till en eller två gårdar. Mölneby-gård, som jag ofta har haft anledning till att omnämna i mina uppteckningar, var föregångare här på orten med allt nytt, på jordbrukets område. Det är dock ganska svårt att få några sådana upplysningar av dem, som nu innehar gården. Visserligen är de nuvarande ägarna, ättlingar till disponenten för det förutvarande bolaget, som upplöstes 1914. Men för att utröna sådant, måste de söka i gamla papper från denna tid. Jag har förut frågat dem om saker, som har rört mina uppteckningar, men har i regel fått ganska negativa upplysningar. Detta torde till största delen vara beroende av, att den kontorsbyggnad, som sådana handlingar bevarades uti ödelades av en brand år 1922. Om några speciellt engelska

Luf 45

jordbruksmetoder, har jag ej hört något berättas om. Som jag förut nämnde var det Mölneby, som var föregångare här på orten på jordbrukets område. Denna gård torde haft förbindelser utåt lite varstans, men om det var engelska metoder eller andra, som de efterföljde, har jag ej kunnat fått någon upplysning om. Deras gårdsförvaltare och likaså rättarna kom i regel från Skåne. Det är mycket troligt att det åtminstone till en viss del var de, som medförde sig de nyare idéerna. För den delen kunde de mycket väl vara engelska. Skåne kunde väl ha varit först med dessa nya brukningsmetoder här i Sverige, och så har de vidare förts med det jordbruksbefäl, som kom därifrån. Så blev förhållandet här på orten. Mölneby var först, och de jordbrukare, som var framåt och ville försöka några andra än de uråldriga gamla brukningsmetoderna försökte att lista ut de metoder, som de använde sig av på Mölneby, och efterfölja desamma. Några särskilda foderväxter av något slag, som har benämnts för att vara engelska, har det alldrig talats om här på orten. Engelska kreatursraser har det funnits och finns fortfarande här på orten, dock i en mycken liten omfattning. Den engelska svinrasen, benämnd engelsk lantras, har väl varit den engelska kreaturs



ras, som funnits mest av här på orten. Här på orten var det dock ej tidigare än på 1920 talet, som man började med denna ras. Nu talar det ej längre om denna ras. Men det är troligen så, att den ras som i allmänhet finnes (de långa slanka grisarna) är en förädling av den engelska lantrasen. Av hästraserna, engelskt fullblod och engelskt varmblod, har det väl funnits några stycken här på orten i såväl äldre, som nutid, dock blott några få stycken. Dessa häst-raser är blott lämpade till trav, galopp, rid, och vangshästar. Vangshästar är det ingen numera i bilarnas tidevarv, som använder sig av, trav galopp och ridning är det heller ingen här på orten, som i nämnvärd grad sysslar med. Av tyngre arbetshästar av engelsk ras (Clydesdales) torde det ej ha funnits mer än ett par stycken inom Ö. Frölunda socken. Dessa engelska kreatursraser liksom nötkreatursrasen (jersey) har alltså ej haft någon vidare spridning här. Nötkreatursrasen Jersey, torde ej alls ha funnits på orten här i äldre tid. Nu på de senare åren är det några stycken jordbrukare som haft sådana djur. Jag tror dock att detta är mest av nyfikenhet, för att prova ~~XXX~~ och se hur dessa djur är. Någon som har haft en hel besättning av Jersey, har ej funnits eller finns här på

orten. Vad jag har mig bekant, och vad jag har hört talas om, torde godset Juleberg i Halland vara den närmaste gården, som haft en hel besättning av jerseyrasen. Juleberg är en fem sex mil härifrån. Eftersom det här på orten har varit ett så fåtal, som har haft engelska kreatursrarer, har det ej så mycket talats om vad de har ~~tyckt~~ tyckt om desamma. När den engelska grisrasen infördes här - fast det var ej förrän på 1920-30 talet - vet jag dock att den var omtyckt. Det var alltså vid den tidsepok, då fodran på ett magrare och köttigare fläsk, började att göra sig gällande. Vad jerseykorna beträffar, har det som jag förut nämnde, varit ett så fåtal av här, jag tror ej heller att någon haft någon särskild kontroll av desamma, så betygsättning av dessa härifrån orten kan jag ej ge. Jag kan dock uppteckna vad en djurskötare på Juleberg berättat för mig. Under min tid som taxishaufför körde jag en familj härifrån och till Juleberg en sommarsöndag, och skulle ligga kvar och vänta på dem där. Jag talade då med en av denna gårdens djurskötare om dessa nötkreatur. Han upplyste mig då om att det var snälla och lugna djur, trevliga att handskas med o, s, v. De är ju också kända för att ha en betydligt fetare mjölk än andra koraser.

Vid denna tidpunkt hade Juleberg eget ostmejeri. Enligt djurskötaren var dessa kors mjölk bättre passande för ost tillverkning, än till smör. På grund av av mjölkens höga fettprocent, blev ej smöret lika bra. Det blev mera poröst och osammanhängande på något sätt. När det hade bildats en mejeriförening på platsen, hade gården börjat att leverera sin mjölk dit. De kom dock ej överens med betalningen av denna mjölk. Juleberg var dock rädda om denna koras. Torparna och arrendatorerna under gården hade villat köpa ~~XX~~ kalvar och föda upp, men det fick de ej, gården ville vara ensam om denna nötkreatursras. Djurskötaren upplyste mig också om att jerseykorna var ömtåligare för sjukdomar av vissa slag, än de raser, som de förut haft. Detta trodde han var beroende av, att ägaren ville att de skulle utfodras bra, för att ge en högsta möjliga avkastning. Han sa vidare att det var hans uppfattning att de ej tålde att drivas så hårt. Deras natur var väl mera avpassad för betesgång en längre tid av året. I Jerseydalen i England kunde de gå på gräsbete det mesta av året. Denna koras mjölk är fetare än de flesta av andra koras, men de mjölkar ej heller samma mängd. Något utlåtande av hästraserna kan jag knappast ge. Det har varit

alldeles för litet av dem här på orten. Jag har dock talat med en lantbrukare, som varit ägare till en clydesdalshäst och han tyckte mycket bra om denna, som arbetshäst. Fullbloden och varmblo den passar väl blott till sina speciella uppgifter, och till dessa har de varit omtyckta.

När man började med täckdikning här på orten kan jag ej exakt ange, men det torde vara ganska så längesedan. Berättaren Bror Karlsson tror att man börjat redan på 1850-60 talet. De första täckdikena lades dock ej med rör. De lades av vanlig natursten. Två stear lades på kant och en med slätsidan över dessa. Sådana stendiken lades på många ställen långt in på 1900 talet. Det var på sådana platser där man trodde att jordbeskaffenheten var sådan att tegelrören skulle slamma igen. På vissa platser hade fått den erfarenheten, att tegelrören hade lätt för att slamma igen, och då återgick man till de gamla stendikena. Av de upplysningar jag har kunnat få angående om engelska tegelrör har använts här i äldre tid, torde detta ej ha förekommit. Som jag förut nämnt var det Mølneby med tillhörande utgårdar, som var föregångare på jordbrukets

område, det var de även ifråga om täckdikning. På en av de dåvarande till Mölneby hörande utgårdarna Tegelvik, tillverkades då tegel av olika slag, även rör för täckdikningsändamål. När man börjat med täckdikningsrör, alltså tillverkning av sådana, har jag ej kunnat få någon bestämd tidsuppgift på. Min far arbetade vid detta tegelbruk åren 86-87 och då tillverkades det rör där. Enligt berättaren torde dock rörtillverkningen å detta tegelbruk varit ganska gammalt. De först rören gjordes för hand, man höll på med detta i många år, men de senaste åren hade man en maskin för rörtillverkningen. Hur vida denna maskin var av engelsk  $\text{K}$  eller annat lands tillverkning har jag ej kunnat få någon upplysning om. Några engelska ingenjörer torde dock ej ha varit vid detta tegelbruk. Det är möjligt att det varit en ingenjör eller montör när maskinen installerades, men ej sedan. Det var ej heller något stort tegelbruk, och tegelrörsmaskinen av en ganska enkel konstruktion.

Frågan om jordbränning, vet jag ej om jag rätt förstår och likaså mina berättare. Markbränning förekom här på orten i äldre tid. Det var sådan mark, som förut varit varit ängs eller betesmark och

var beväxta med ljung, mossa och vanligt naturgräs. Om man tänkt att odla upp sådan mark brändes den vid ett lämpligt tillfälle när det var tort. Efter bränningen bereddes marken med ett därför särskilt avsett verktyg. Detta verktyg var likt det som man använde efter svedjebränningen för att bereda marken före rågsådden. Det var ett verktyg med en lång stång, som i den nedre ändan var bredare eller påfäst en bräda, och i denna en fem sex träpinnar att skrapa i marken med. Senare tid var dessa träpinnar ersatta med sådana av järn och något rörliga. När man berett marken med detta verktyg efter bränningen, sådde man säd. Nästa år kunde man börja att köra denna mark med en ärjekrok och sedan träharv och på detta sätt bereda marken för sådd. Denna markbränning skedde alltså för så längesedan innan man hade tillgång till järnplogar.

Om det varit någon efterrapning av engelska plogar eller andra, de första plogarna här på orten, har jag ej kunnat få någon bestämd upplysning om. De första järnplogarna, som användes här på orten, var enligt mina berättare tillverkade av ortens smeder. De hade dock givetvis haft något att se efter. Men varifrån dessa modeller

kommit, om det var någon efteravviking av engelsk eller annan modell kan jag ej ange. Berättaren omtalar att när de höll på med odlingarna på Mölneby-vilket år det var kan han dock ej ange-det var dock före 1885, för då avslutades odlingarna där, troligen har det varit på 70 talet, kom det ett arbetslag dit från ett annat landskap, troligen Vermland. Dessa odlingar skedde på acord, de betalades med ett vist belopp per kvadratfamn. De som odlade skulle ta bort alla ytliga stenar och spadvända marken. Detta arbetslag hade ett par hästar och en järnplog med sig. Enligt berättaren skulle det ha varit den första plogen här på orten, och att det var efter denna, som smederna här hade gjort sin efterrapning. Några åkerbruksredskap av skilda slag, som har fått benämningen att vara engelska, har alldrig talats om här på orten. Det är mycket möjligt att deras ursprung har varit engelskt, men någon direkt benämning, som anger att de skulle vara engelska, har ej förekommit här.

År 1908 kom det till ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ en av Mölneby dåvarande utgårdar (Skönabäck) en skördemaskin (självbindare). Det var en engelsman, som var där och monterade samman denna maskin. Maskinen var dock av amerikansk tillverkning eller rättare från Canada.

De Stjernswärdiska redskapen, Stjärnswärd, Maclean, Thaer, Nonnen, norring eller Nathorst, samt elever till dessa, har mina berättare eller jag ej hört omtalas. Lantbruksskolan på Degerberg, har vi ej heller hört omtalas. Den lantbruksskola, som talades om i äldre tid här på orten och även senare, har varit Ulltuna. Någon inflyttat engelsman, som varit sysselsatt med att undervisa i praktiskt jordbruk efter engelsk metod, torde med säkerhet ej ha funnits här. Jag får också lämna resten av frågeformulärets frågor obesvarade. Några sådana farmer, som efterfrågas, har ej förekommit här, ej heller något gårdsnamn, som slutar på farm.

Ja detta var alltså allt vad jag har kunnat besvara denna frågelista med. Hoppas det är något, som folklivsarkivet skall finna av värde.